

Чернігівської обласної державної адміністрації
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка
Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені К.Д. Ушинського
Кафедра педагогіки, дошкільної та початкової освіти

**ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА
ТИМОФІЯ ГРИГОРОВИЧА ЛУБЕНЦЯ
В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
(до 160-річчя від дня народження)**

Чернігів – 2015

Рекомендовано до друку засіданням кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти ЧОППО імені К.Д. Ушинського
(протокол № 7 від 11.06.2015)

Відповідальний за випуск: **Лисенко Ірина Василівна**, проректор з науково-методичної роботи Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського, кандидат педагогічних наук

Упорядники: **Антипець В.П.**, доцент, завідувач кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти, кандидат педагогічних наук;
Антипець О.О., старший викладач кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти;
Донець Т.П., старший викладач кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти;
Збросва Н.Б., доцент кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти, кандидат педагогічних наук;
Лавріненко Л.І., доцент кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти, кандидат історичних наук;
Тарасюк Л.В., директор ліцею №32 м. Чернігова, кандидат педагогічних наук

П 24 **Педагогічна спадщина Тимофія Григоровича Лубенця в контексті модернізації освіти України: збірник матеріалів обласної науково-практичної конференції.** – Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет, 2015 р.- 112с.

Випуск присвячений 160-річчю з дня народження Т.Г. Лубенця

За зміст публікацій, достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори

ISBN 978-966-2188-67-7

© ЧОППО імені К.Д. Ушинського, 2015
© Видавництво ЧНТУ, 2015

ПЕДАГОГІКА
Звернення до
індивідуальних педагогіч
проблем педагогіч
реформування ос
відкрити неадапту
щобути в умовах
людей вітчизнян
Лубенць (1855
методист, автор
школи, послідов
Творчий доробок
монографій загаль
підручників і по
початкової школи
публікацій з пед
додатками Т. Ху
«Граватика».
У 2015 ро
Тимофія Григо
навчався на Че
том.

ЗМІСТ

РИНА ВАСИЛІВНА, СТРЛЕЦЬКА НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА діяльність Т.Г. ЛУБЕНЦЯ НА ЧЕРНІ ГВІЗДИНІ (кінець XIX століття).....	3
ЕТЯНА ПАВЛІВНА вність і педагогічні ідеї в Україні XX – на початку XX століття.....	13
НАТАЛІЯ БОРИСІВНА, ий доробок Т.Г. ЛУБЕНЦЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВИТИ.....	31
К НАТАЛІЯ ВАЛЕРІЇВНА, рчнів до навчання як чинник гуманістично спрямованого освітньо- ища в педагогічній спадщині Т. ЛУБЕНЦЯ.....	39
НКО ЛІДІЯ ІВАНІВНА а читачьких умінь і навичок молодших школярів у педагогічній Т.Г. ЛУБЕНЦЯ.....	50
ШЬ ВАЛЕНТИНА ПРОХОРИВНА, ШЬ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ ШЕЙ К.Д. УШІНСЬКОГО ТА Т.Г. ЛУБЕНЦЯ дітей грамоти на основі народознавства.....	58
КА СВИТЛАНА ВАСИЛІВНА и ідей Т.Г. ЛУБЕНЦЯ В ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	69
КА ЛЮБОВ ГРИГОРІВНА Української мови.....	77
КА ЛЮБОВ ГРИГОРІВНА ка мова у формуванні національної ментальності.....	84
ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА рофесійної компетентності керівника гуртка ської мови дошкільного навчального закладу.....	88
ЕПА ОЛЕНА ПЕТРІВНА ий цикл «Сонечко» Л.М. РЕВУЦЬКОГО.....	94
ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА психологічної компетентності вчителя англійської мови дошкільного ного закладу.....	97
ОК ЛЮДМИЛА ВАСИЛІВНА и та рівні якості навчальних досягнень учнів ноосвітнього навчального закладу.....	102

родній схильності до роботи з дітьми. Обґрунтовані пріоритетні напрями педагогічної діяльності вихователя мають важливе значення для підготовки фахівців з дошкільного виховання в сучасних умовах. Педагогічна спадщина видатного педагога й у наш час не втратила свого значення, заслуговує на уважне і глибоке вивчення та творче використання його порад у роботі навчально-виховних закладів.

Через усю спадщину та особисту діяльність Т.Г. Лубенця проходить ідея зв'язку навчання та виховання, вчителя життям. У розробці педагогічних творів педагог виходив із положень світової науки, власного досвіду результатів досліджень, прагнув навчати дітей на близькому і цікавому для них матеріалі. Сьогодні очевидним є визнання нових орієнтирів виховання у педагогічній теорії і практиці роботи освітніх закладів. Їх завдання полягає у сприянні соціалізації особистості, створенні умов для задоволення потреб саморозвитку дитини; потреби у самореалізації як виявлення та ствердження себе серед інших людей, потреби у самовизначенні у соціокультурному просторі як пошук свого місця у світі соціальних зв'язків. Водночас, вагомого значення набуває індивідуалізація навчання і виховання як збереження у процесі засвоєння соціального досвіду власного «Я», розвитку та збагачення свого внутрішнього світу.

У розділі «Очікувані результати» Національної доктрини розвитку освіти в Україні, який декларує перспективи національної освіти і педагогічної науки, висловлюється впевненість у тому, що реалізація усіх завдань даного документу забезпечить перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства. Мають зрости самостійність і самодостатність особистості, її творча активність, що зміцнить демократичні основи громадянського суспільства і прискорить його розвиток [6]. У цьому контексті спрямування сучасної педагогічної теорії і практики до особистісно-

організованої педагогіки надзвичайно актуалізує набутки Лубенця і вимагає подальшого їх вивчення і творчого дослідження. Глибоко, потреба дослідження педагогічної спадщини видатного педагога зумовлена не тільки пізнавальними інтересом до його педагогічних та методичних творів, а й невідомим розумінням науково-теоретичних і практичних проблем дошкільного виховання і початкової освіти, які висуває сучасність.

Література:

- Борисенко А. М. Духовність і моральність: виховний контекст / Алла Борисенко // Дошкільне виховання. – 2009. – № 10. – С. 4–7.
- Зязюн І. А. Учитель у вимірах епохи і цивілізації / Іван Зязюн // Мистецтво освіти. – 2008. – № 3. – С. 9–15.
- Лубенец Т. О наглядном преподавании / Т. Лубенец. – К. : Кушнерев и К., 1911. – 26 с.
- Лубенец Т. Г. Педагогические беседы / Тимофей Григорьевич Лубенец. – 3-е изд., доп., перераб. – СПб. : П. В. Луковников, 1913. – 578, [4] с.
- Лубенец Т. Г. Як батьки повинні поводитись з дітьми / Тимофій Григорій Лубенець. – Харків : Радянська школа, 1931. – 19 с.
- Національна доктрина розвитку освіти в Україні. Перспективи розвитку національної освіти, школи і педагогічної науки в Україні на початку XXI століття. Електронний * ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

ПРИТУЛИК НАТАЛІЯ ВАЛЕРІЙВНА,

к.пед.н., доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка

МОТИВАЦІЯ УЧНІВ ДО НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИК ГУМАНІСТИЧНО СПРЯМОВАНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Т. ЛУБЕНЦЯ

Гуманістичний підхід в освіті зумовлює принциповий характер взаємовідносин між педагогом і учнем, які розглядаються як суб'єкт-суб'єктні паритетні відносини, врахування освітніх потреб дитини та її індивідуальних особливостей, спрямування всіх педагогічних зусиль на розквіт особистісного потенціалу учнів. Цей підхід вимагає особливої

уваги до питання забезпечення мотивації навчання, яка ґрунтується на фундаменті ненавільницького, безпримусового навчання.

Під мотивацією розуміють сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості. Мотивація педагогіці є одним з найважливіших компонентів навчання. Психологічні дослідження використанні різноманітними засобами мотивації проводилися Л. Занковим, І. Соловйовим, Б. Пінським, В. Петровою, М. Фефановим та ін.

Проблемі мотивації навчання в початковій школі присвячено роботи українських та російських педагогів-практиків Бабійчук Т., Габдуллаєвої Ф., Ісмаїлової А., Корепіної Л., Проць М. та ін.

Серед вітчизняних дидактив-класиків, які присвятили увагу питанню мотивації навчання, був і К. Ушинський, наприклад, одним з ідей якого називають Тимофія Григоровича Лубенця.

Ідея мотивації навчання школярів, яка є невід'ємною складовою гуманістичного підходу в освіті, проходить червоною ниткою через творчість Т. Лубенця, адже вся його педагогічна спадщина просякнута гуманістичним духом (думки про повагу вчителя до особистості дитини; про те, що учень може бути розумнішим за вчителя, з чим останньому слід рахуватися; критика фізичного покарання учнів, яке було тоді тим явищем у тогочасних школах та ін.).

Метою статті є узагальнення і аналіз педагогічної спадщини Т. Лубенця з точки зору висвітлення в ній ідей забезпечення мотивації навчання школярів.

За сорок років педагогічної діяльності (з 1876 по 1913) Тимофій Григорович працював доробок, що стосувався багатьох питань з теорії навчання та виховання на всіх освітніх ланках – дошкільній, шкільній, навчанні дорослих. Його спадщина – 30 підручників, методичних посібників і книг педагогічної тематики.

Привілізією інформацію, що стосується ідей мотивації навчання, наведену в методичних рекомендаціях до вивчення кожного шкільного предмету, а також шкільного життя загалом, у „Педагогічних бесідах” Т.Г. Лубенця, його підручник.

Головним завданням на першому ступені шкільного навчання Т.Г. Лубенець бачив „розвиток дітей, привчання їх до самостійного побуту... і збудження в них інтересу і любові до навчання” [3, с. 177]. Учений був переконаний, що „найкраще діти розвиваються на початку, тим менше в них зурбіння... тим вони будуть у подальшому краще навчатися”. Цікавими, в цьому контексті, були традиції привчання дітей до початку навчання, які психологічно готували їх до нового життя – шкільного („сега многотрудного подвигу”).

За наведеними спогадами Т.Г. Лубенця з років його дитинства (бесіда 8 „Педагогічних бесід”), стає зрозумілим, що до прилучення дитини до шкільного життя українці традиційно ставилися серйозно, як і взагалі до першопочатку будь-якої важливої справи (народження дитини, весілля, закладання нової будівлі, новосілля, початок жнив тощо). Цей момент вважався особливо важливим, бо вважалося, що здатен забезпечити успіх у справі, гарні плоди.

Момент переходу до статусу учня, коли дитина виходила з батьківського підпорядкування у вчительське, супроводжувався традиційним звичаєм, який, за своєю суттю, являв ініціацію (перехід ініціанта до нового статусу через подолання труднощів; в українській культурі ініціаціями супроводжувалися вступ до громади косарів, кобзарів, посвячення в члени молодіжної громади тощо).

Навчання грамоти починали 1 грудня (14 грудня за новим стилем) – у день пам'яті пророка Наума, вірячи в те, що „пророк Наум наводить на ум”. У цей день навчання проводилася така звичаєва церемонія: вся родина майбутнього се-

мирічного учня йшла до храму, де відбувався молебен з месою „испрашивая благословения отца”.

У призначений час учитель відвідував дім батьків учня, які його шанобливо – „з шаню і ласкавим словом, уклінно” – запрошували сісти. Після цього батько з сином підходили до вчителя: тато просив його гарно навчати отрока, а за лінощі дозволяв карати. Мама ж, дотримуючись звичаю, мала плакати, стоячи біля дверей, в той час, як майбутній учень тричі шанобливо кланявся вчителю. Вчитель, у свою чергу, лагідно оглядав учня і символічно обережно тричі вдярав його різкою. Мати саджала за стіл, давала дитині указку, а вчитель починав навчати азбуки „азь – земля...”. Навчання супроводжувалося плачем матері, яка просила не мучити надто сина грамотою. Після цього вчителя пригощали і обдаровували одягом, хлібом і рушником.

Отже, дітей привчали поважати вчителя, серйозно ставитися до школи і психологічного готували до шкільних труднощів.

Як свідчить сам Тимофій Григорович, враження перших шкільних днів відрізнялися за глибиною сприйняття в дитячій пам'яті від усіх інших. Саме тому, на його думку, початок навчання треба організувати так, щоб уроки „змістом своїм справляли на дітей благотворно-виховний вплив” [3, с. 132]. Кращими, на думку педагога, були для цього вибрані євангельські та інші розповіді про любов до дітей та ближніх, які слід викладати у вигляді живої бесіди за допомогою ілюстрацій.

Отже, Т. Лубенець уважав, що здатність до вражень у перші дні навчання слід використати з тим, щоб зародити в дитячих душах любов до навчання і закласти підвалини морального виховання через вплив на почуття.

Важливого значення у справі зацікавлення дітей до навчання Т. Лубенець надавав особистості вчителя, який повинен бути захопленим тим, про що розповідає, і не „змушувати учнів робити те, що сам не здатен показати...діти захоплю-

ються ними вчителями, які являють собою втілення життя, і тільки – флегматичний і безжиттєвий вчитель дарма буде вважати від учнів уваги і зацікавлення... коли вчитель сам не живе справою, тоді його власний приклад є дієвішим за будь-які умовляння” [3, с. 263]. Вчитель за покланням – це вчитель, який „весь в дітях, а вони – всі в ньому” [3, с. 263].

На думку Т. Лубенця, прийоми навчання повинні завжди узгоджуватися з психологією дитини, „в центрі кожного уроку, як і в цілому методі викладання, всі прийоми навчання повинні спрямовувати на збудження в учнів такого інтересу до того, що викладається, щоб увага була виключно зосереджена на предметі вивчення... а виклад матеріалу повинен відрізнятися такою яскравістю, щоби засвоєні знання лише в них назавжди і захоплення повідомленням знань повинно нав'язати дітям пристрасне бажання дізнатися про те, що знаходиться в найближчому зв'язку з тільки що засвоєним”. Нецікавий сам по собі предмет може стати цікавим, коли пов'язується з тим, який збуджує інтерес.” [3, с. 265]

У зв'язку із вищезазначеним, педагог розглядає епізод оголошення цілі уроку як один із найважливіших, оскільки саме він „переносить учнів у те коло думок, у якому вони повинні перебувати весь урок, він збуджує в учня очікування, інтерес до роботи, що проведитиметься, а такий настрій учнів є надзвичайно важливим для успіху” [3, с. 261]. Тимофій Григорович вважав, що оголошувати тему і цілі уроку слід в різних формах, таких, які б зацікавили учня, заінтригували його, будили пізнавальний інтерес і тримали увагу до його задоволення. Наприклад: „Сьогодні на уроці ми будемо читати про таке повітря, від якого людина може вмерти”; „Сьогодні ми повчимося роз'язувати такі задачі, в яких доведеться дістати число на 2 нерівні частини”.

Основні прийоми забезпечення мотивації на уроці у роботах Т. Лубенця концентруються навколо реалізації дидактичних принципів доступності, систематичності і послідовно-

сті, зв'язку з життям, і практичною діяльністю, наочності природовідповідності, зв'язку матеріалу з попередньо вивченим, індивідуалізації навчання, а також орієнтування дитини на успіх у діяльності. Зупинимося на них детальніше і наведемо приклади методичних порад педагога щодо навчання окремих дисциплін.

На уроках читання вчений пропонує в підручниках першими систематичними вправами для зв'язного читання вмішувати коротенькі статті, що являють собою різноманітні зразки прози та поезії, зміст яких легкий і доступний дітям через що вони їх залюбки багаторазово прочитують самостійно, відпрацьовуючи, непомітно для них самих, навички читання. В цілому цей прийом, як зазначає автор, „сприяє пробудженню інтересу і любові до книги, бажання до занять” [3, с.187].

З метою „пожвавлення уроку і збудження в дітях більшого зацікавлення та уваги” на уроках пояснювального читання Тимофій Григорович рекомендує анонсовано читати заголовки статей і наводити супроводжувальну інформацію, що стосується характеристики предмету статті для читання [3, с. 241], щоб інтригувати здогадками про невідоме.

Хорошу книгу для читання Т. Лубенець вважав „профільактикою шкільної сухості, втрати цікавості до читання” [3, с.196]. Тому важливим завданням є правильний добір літератури. Бесіду „Про книги для читання в школах” педагог привів у вигляді виданої на той час літератури для читання. У цій бесіді наводяться критичні зауваження до окремих творів, а також список авторів і книг літературно-художнього та ділового змісту, рекомендованих для ознайомлення школярів із ними (К. Ушинський, Л. Толстой та ін.).

Матеріал „педагогічної бесіди” щодо організації роботи з пояснювального читання учнів містить прийом, в яких учитель спирається на власний досвід учнів. Наприклад, у процесі обговорення тексту про пожежу вчитель пропонує описати „таку пожежу, яку бачили самі учні” або намалювати

„яку хто вміє” [3, с. 247]. Привертає увагу нюанс формулювання завдання: намалювати „таку, яку хто вміє”. Він повністю вивільняє учня від страху невдачі у процесі виконання, а відтак, – орієнтує на успіх і тим самим сприяє мотиваційній діяльності.

Подібна орієнтація на особистий досвід дитини простежується у порадах Т. Лубенця щодо організації усних і письмових висловлювань учнів, у формулюванні завдань, які орієнтовані на свободу творчості дитини, що сама по собі сильна мотиваційний чинник: „напишіть те, що ви бачите в класі двори, на вулиці, в лісі”; „намалюйте той чи інший предмет, який ви хотіли б мати”; „напишіть про нього, що хочете”; „опиши товариша”; „опиши родинне свято (завичай, обряд)” [3, с. 399] та ін.

При доборі тем творів Т. Лубенець радив зважати на індивідуальні особливості учнів, їхню емоційну сферу та мислення. Він виокремив 4 природні типи викладу думок у прозі творчості: формальний, міркувальний, емоційний, оптимістичний. Залежно від того, який тип ближчий дитині за її індивідуальними особливостями, тобто від того, як вона сприймає завдання передати події, – слід пропонувати їй відповідні теми для творчості [3, с. 400], що також сприятиме мотивації діяльності.

За спостереженнями педагога гарну самотивацію мають колективні твори дітей: діти спільно складають твір на певну тему, записують його на дошці, потім – редагують, коректують, вносять правки, вдосконалюють. Ця робота вносить інтерес, і інтерес з кожним кроком зростає і в більшій мірі підсилюється” [3, с. 366].

У підручнику для навчання читання в народних учнівських „Зернятках” (1910) Т. Лубенець зміст навчання складає матеріал з „обстановки, найбільш близької та знайомої дітям нашого народу” [3, с. 201]. Він розташований від простого до складного концентрично – кожен розділ містить нову інформацію і включає попередньо вивчену. На думку педагога,

„такий розподіл навчального матеріалу здатен збудити живий інтерес до свого близького, рідного і оточуючого” [3, с. 201].

На матеріалі з народного побуту побудовані й усі сюжети задач у підручнику з математики „Загальнокорисний задачник” (1876) Т. Лубенця [2].

Вони мають практичний характер, дають відповіді на шоденні практичні питання селянина (наприклад, розрахувати кількість корму для овець, борошна для випікання хліба, добрива для урожаю, видої молока тощо), тому викликають бажання їх розв’язувати. Крім того, в сюжетах задач простежуються міждисциплінарні зв’язки з астрономією, географією, історією. Саме цей підручник, який був створений педагогом, аби зробити навчання цікавішим, був конфіскований і заброньований для користування в школах.

Серед методів, які, на думку Т. Лубенця, здатні природно мотивувати до навчання, він надає перевагу тим, які „викликають у дітей цілий ряд думок”, „навчають дитину заглиблюватися в суть речей і явищ, прислуховуватися до доквілля; і саме вони здатні „розв’язувати язик” дітей, викликають безліч питань і в живій бесіді навчають зв’язного мовлення”, тобто тим, які вчать дитину мислити, осмислювати зв’язки між предметами і явищами. Посилення почуття інтересу вчелний пов’язує зі стимулюванням вчителем „почуття задоволення від успішної, а також самостійної і плідної розумової роботи” [3, с. 267]. Так, окрема стаття „Педагогічних бесід” Т. Лубенця присвячена особливостям застосування в процесі навчання дослідницького методу.

Важливого значення в забезпеченні мотивації, Тимофій Григорович надавав методу наочності, який допомагає розкрити природу предмета чи явища. У зв’язку з цим, він зазначав: „Учні більше будуть цікавитися тим вчителем, який під час пояснення креслить, малює, пише на дошці, показує предмети і картини, що пояснюють урок. Я бачив, як у багатодітній школі утворювалася повна тиша, коли вчитель при поясненні, що таке половина і чверть, на очах в учнів тільки роз-

„такий яблуко” [3, с. 264]; „Покажіть учням тхора або крога і повірте, вони вміють набудуть про них більше знань, чим якщо вчитель біде розповідати” [3, с. 424].

З метою викликати інтерес до вивчення російської мови Т. Лубенець пропонує використовувати ігри з піснями, бесіди в доступній формі, читання легких і цікавих статей, тобто методи що забезпечують невимушеність і доступність у навчанні.

В одній із бесід (16) Т. Лубенець ділиться з читачами досвідом використання запозиченого з французьких методик навчання – ведення „колового зошита” [3, с. 255] – який себе рекомендував саме як ефективний у справі мотивування до навчальної діяльності, що діє за принципом змагальності. Ного суть полягає у наступному: класовод заводить колективний зошит, який слугує для загального користування учнями того ж класу, переходячи від одного до іншого по черзі. Угорі кожного зошита друкується епіграф-гасло, наприклад, „Прогрес є способом змагання”. Щодня в зошиті всі записи з усіх навчальних предметів робить лише один з учнів класу, зазначаючи своє прізвище та ім’я. Далі засіб передається до іншого учня по алфавітом. За рік зошит обходить усіх учнів класу кілька разів і, в такий спосіб, вміщає роботи всіх учнів класу.

За зошитом можна прослідкувати динаміку зростання навчальних досягнень учнів класу. Як свідчать педагогічні спостереження, проведені педагогом-дослідником, засіб сприяє:

- подвійному підвищенню учнівської уваги у процесі використання зошита, адже роботу дитини будуть переглядати всі - учні та адміністрація школи;
- інтересу до навчання, що викликаний прийомом змагання;
- загальним емоційним підйомом учнів, які „вважають за щастя писати” в „коловому зошиті”.

дас зразок вимови слів і побудови фраз, а учні відтворюють їх або за аналогією будують власні.

Т.Г. Лубенець був переконаний у тому, що школа не повинна бути нудною: має бути затишною, світлою, веселою, до якої діти біжать з радістю, присвячуючи їй весь свій вільний час. Показовим у цьому контексті є досвід дореформених шкільних колективних традицій святкування, (9 (22 березня) - відзначення дня 4-святих великомучеників Севастійських; відзначення дня 4-святих великомучеників Псалтиря), та кульмасових закінчення вивчення букваря або Псалтиря), та культурно-заходів (різдвяні свята, літературні ранки та вечори, прогулянки до парку лісу у супроводі оркестру, звичай деревонасадження), які описує в „Педагогічних бесідах” Т. Лубенець. Такі значення полягало у духовному об'єднанні всієї шкільної громади – учителів, школярів, їхніх батьків, згуртуванні на вирішенні справ шкільного життя. Позитивно впливали почуття та емоції учасників, шкільні традиції мотивували учнів до навчання, мистецького вдосконалення, саморозвитку. Визначаючи роль шкільних свят, Т. Лубенець зазначає, що вони „вносять до шкільної справи життя і спілкування учнів з іншими учнями та їх батьками” [3, с. 542].

Таким чином, аналіз педагогічної спадщини Т. Лубенця свідчить про значну увагу вченого до питання забезпечення мотивації навчання школярів. Важливими її чинниками в роботі педагога є такі:

- особистість учителя, його емоційність, уміння зацікавити учнів матеріалом;
- використання мотивційних прийомів викладу матеріалу;
- різні форми оголошення мети уроку, інтригування, зв'язок з найомого із незнайомим (вже відомого з цікавим новим);
- яскравість навчального матеріалу, його зв'язок із життям і практикою, близькість, у змістовому плані, до народного побуту;
- використання методів, які стимулюють мислення (дослідницький), зацікавлюють учнів і роблять навчання доступним (наочний, бесіди); викликають змагальний ефект;

Окрема увага в „Педагогічних бесідах” Т. Лубенця присвячена профілактиці негативної мотивації у навчанні, усуненню чинників, які здатні її викликати.

Зокрема, він робить критичні зауваження щодо недоліків традиційних методик оволодіння грамотою та розвитку мовлення, а саме:

- монотонних диктантів і однотипних вправ;
- примусового багаторазового переписування слів, які він називає „шкідливим покаранням” [3, с. 332] і які призводять, в результаті, до неохайності і повторення помилок;
- фанатичної вимоги краси і зв'язних висловлювань учнів [3, с. 362].

Тимофій Григорович був прихильником природного розвитку мови і навичок усного та писемного мовлення. Особливістю методики навчання переказуванням Т.Г. Лубенця є те, що її автор, на противагу авторам традиційних на той час методик, критикував дослівний переказ і наполягав на розповіді своїми словами. Він не рекомендує перебувати учня під час переказу, виправляти помилки, робити зауваження, доповнювати з тим, щоб „оповідач зберіг природний простий розмовний тон, яким він говорить, інакше в нього не виробиться вільне мовлення”. За переконанням науковця, „зупинки і зауваження пригнічують здатність висловлюватися, оскільки предмет розповіді цілком поглинає оповідача” [3, с.240]. Педагог рекомендував лише створити мотив для усної або письмової оповіді і дитина сама природно виявить бажання розповісти, а хист набудеться з часом у практичній діяльності.

У бесіді „Про початкове навчання російської мови в школах, де діти зовсім не вміють говорити по-російськи” педагог розкриває основні орфографічні та графічні труднощі, з якими можуть зіткнутися українські діти в оволодінні російською мовою, і наголошує на тому, що „помилки у вимові слід попереджати по можливості, а не виправляти їх”, аби не викликати відразу до вивчення мови [3, с.182]. Для цього він пропонує проведення репродуктивних вправ: вчитель спочат-

- стимулювання творчості, опора на власний досвід учня;
- попередження негативної мотивації навчання (запобігання страху невдачі, помилок у навчанні, монотонності в роботі);
- створення загальних позитивних вражень, пов'язаних зі школою і шкільним колективом (організація дозвілля учнів процесі проведення традиційних шкільних свят і культурних заходів).

Враховуючи дух догматизму, а також панування авторитарного стилю спілкування в середовищі шкіл Російської імперії на початку XX століття, педагогічні ідеї Т.Г. Лубенця видаються прогресивними і передовими для свого часу і тим, що не втратили своєї актуальності і на сучасному етапі розвитку освіти.

Література:

1. Лубенец Т. Зернышко : книга для чтения в народных училищах / Т. Лубенец – СПб., 1910.
2. Лубенец Т. Общеполезный задачник / Т. Лубенец. – К., 1876.
3. Лубенец Т. Педагогические беседы / Т. Лубенец. – СПб : Издание книжного магазина П.В. Луковникова. – 1913. – 580 с.
4. Українська педагогіка в персоналіях : навчальний посібник / О.В. Сухомлинська та ін. – К. : Либідь, 2005. – С. 69-73.

ЛАВРІНЕНКО ЛІДІЯ ІВАНІВНА,
к.іст.н., доцент кафедри педагогіки,
дошкільної та початкової освіти
ЧОППО імені К.Д. Ушинського

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Т.Г. ЛУБЕНЦЯ

Багатовікова історія боротьби трудящих нашої країни за народну освіту знає немало видатних діячів, які присвятили своє життя великій справі освіти й виховання підрастаючих поколінь, невтомно боролися за розвиток передової вітчизняної педагогічної науки. Одним з таких визначних поборників прогресивної демократичної педагогіки та освіти для трудя-

в був у кінці XIX – на початку XX століть відомий педагог і народної школи, послідовник К.Д. Ушинського на Україні – Тимофій Григорович Лубенець.

У єдиній системі навчання й виховання важливе місце займають початковий ланці загальноосвітньої школи. Діти молодшого шкільного віку характеризуються пластичністю уваги, допитливістю й безпосередністю, тому все, що закладається в цей період навчання, визначає в подальшому здатність процесу формування особистості, її світогляду й загального розвитку. Набуті в початкових класах особистісні якості, а також знання, вміння й навички, не тільки забезпечують основу наступного навчання й виховання, а й значною мірою визначають якості практичної, громадської та професійної діяльності дорослої людини. Саме тому проблемами діляного читання, місця книги в системі освітнього, розвиваючого й виховного впливу на молодших школярів були актуальними в усі часи. Значну увагу приділяв цьому питанню відомий педагог Т.Г. Лубенець.

Самовіддана педагогічна праця Тимофія Григоровича Лубенця для народу протягом понад півстоліття увінчалась виданням близько 30 підручників, методичних посібників і книг на різні педагогічні теми. Серед цих робіт особливо важливими є такі, як «Педагогические беседы», «Книга для первоначального чтения в школе и дома», «Хрестоматия для самостоятельного чтения и письменных упражнений», «Родная книга», «Задачи для самостоятельных письменных упражнений», «Письменные самостоятельные работы в начальной школе», «Зернышко», «Книга для чтения, письма и практических упражнений в начальной школе» тощо.

У перші роки радянської влади Т. Г. Лубенець склав «Буквар», чотири «Читанки» та ряд інших книг і посібників для молодших класів радянської трудової школи.

Найважливішим завданням початкової освіти педагог вважав збагачення розуму дитини повноцінними знаннями, що готували б її до життя, до праці в суспільстві на благо сво-